

BATI UYGARLIĞI KARŞISINDA SERVET-İ FÜNUN ROMANCILARI

Doç. Dr. Cahit KAVCAR

Genel olarak «modernleşme, Avrupalılaşma, Batıyı örnek alma, Avrupalı gibi yaşama» anlamlarına gelen ve bugün daha çok «çağdaşlaşma» terimi ile karşılanan «batılılaşma = garplılaşma» hareketleri, Türk tarihinde çok önemli bir yer tutar. Bilindiği gibi batılılaşma hareketleri, Tanzimat'tan sonra büyük bir hız ve yaygınlık kazanır. Gerek yeni eğitim ve öğretim kurumlarının getirdiği bilgi ile ve gerekse Yeni Türk Edebiyatının yarattığı ortam içinde, yeni kavramları duyarak ve yeni yaşayış unsurlarını görerek yetişen 19. yüzyıl Türk insanı, yavaş yavaş bir duygu ve düşünce değişmesine uğrar. Artık bu insan, gittikçe artan bir hızla gerçek dünyaya yönelir, gerçek hayatla bağlar kurar ve bu bağları pekiştirir.

Batılılaşma hareketleri, kültür, sanat ve edebiyat hayatı bakımından ise en ileri noktaya Servet-i Fünun döneminde (1896-1901) ulaşır. Ve bu dönemin sonunda Türk edebiyatının bütün edebî türlerde tam bir batılı edebiyat kimliğine, görünüşüne, tekniğine kavuştuğu görülür. Bu dönem, Batı'ya karşı kapıların ardına kadar açıldığı ve hemen her şeyde Batı modelinin örnek alındığı, bize aktarılmaya çalışıldığı dönemdir. Daha çok yukarıda, aydınlar ve yüksek zümre çevresinde kendini gösteren ve Türk hayatını derinden etkileyen batılı yaşayış unsurlarının, kuşkusuz ki olumlu ve olumsuz yanları vardır.

İşte bu yazıda, Türk kültür ve sanat hayatı bakımından önemli ve ilgi çekici bir yeri olan Servet-i Fünun (Edebiyat-ı Cedide) dönemine eğilerek, bu dönem yazarlarının roman

ürünlerini «batılı yaşayış unsurları» yönünden genel çizgileri ile incelemeye çalışacağız. Asıl amacımız, Batı hayranlığının alabildiğine arttığı bu dönemde modernleşme yolunda nasıl bir tutum izlendiğini, Batı'dan Türk hayatına nelerin gelip nelerin gelmediğini göstermek, bu uğurda yapılan yanlışlıkları göz-önüne sermektir. Çünkü «çağdaşlaşma» konusunun toplumu-muzda bugün bile canlılığını, güncelliğini koruduğu ve tartışıl-dığı gözönüne alınır, işin önemi daha iyi anlaşılır.

Edebiyatımızda köklü bir modernleşme hareketini gerçek-leştirmek üzere bir araya gelen Servet-i Fünuncular, işin teo-risini yapmakla kalmayarak, görüşleri ve estetik zevkleri doğ-rultusunda çağdaş eserler verdiler. Çocukluk yılları, Türkçe eserler ve Tanzimat devri yazarlarını okumakla geçmişti. Fa-kat yaptıkları düzenli okul öğrenimi ve öğrendikleri Fransızca sayesinde, kendilerini batılı eserlerin büyüleyici etkilerine kap-tırmakta gecikmediler. Avrupa'ya ait ellerine ne geçtiyse oku-mak, ne duydularsa öğrenmek, onlar için biricik amaç oldu.

Batı hayranlığı bu dönemde alabildiğine genişler ve Tan-zimat devrinde bazı yazarlarla şairlerin Batı uygarlığını getiriş-te koymaya çalıştıkları sınırlar ortadan kalkar. Böylece Servet-i Fünuncuların, ideal bir örnek olarak başta Fransız Edebiyatı ol-mak üzere Batı'yı aldıkları, estetik ve düşünsel gıdalarını hep oradan sağlamağa çalıştıkları görülür. Zaten onları bir araya getiren temel nokta, edebiyatı anlayış tarzındaki zevk ortaklığı-dır.¹

Ortak bir edebî zevk ve yeni bir edebiyat arayışı ile hare-kete geçen Edebiyat-ı Cedidecilerin asıl başarıları, görüşlerini edebî eserlerle desteklemek olmuştur. Her bakımdan modern özellikler gösteren Servet-i Fünun dergisinin, bu dergide yayımlanan eserlerin ve çeşitli yazıların dışında, Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi adı ile ayrı bir yayım çabasına girişmiş olmaları ve değişik türlerde 35 cilt eser yayımlamaları, onların nasıl bir anlayışın ve çabanın içinde bulduklarını açıkça göstermek-tedir.

1. Bu durumu Halit Ziya Uşaklıgil, «Kırk Yıl» adlı anılar kitabında geniş olarak anlatır (İstanbul 1989, s. 412 - 13).

Hiç şüphe yok ki beş yıl gibi kısa bir sürede alınan yol ve ulaşılan başarı kolay gerçekleşmemiştir. Bir defa onlar çok ağır siyasi ve dini baskılar altında eser veriyorlardı. Böyle bir ortamda edebiyat ve sanat onlar için tam bir tatmin yolu, sığınak oluyordu. Bunun ötesinde, yenilik arayışları içinde çırpınan bu sanatçılara insafsızca ve acımasızca saldıran, onları her fırsatta alaya almağa çalışan eski edebiyat taraftarları vardı.

Batı'yı Tanıma Yolları :

Önce, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın ve Saffeti Ziya'dan oluşan Servet-i Fünun romancılarının eserlerindeki kahramanların Batı'yı nasıl ve hangi yollarla tanıdıklarına veya tanımaya çalıştıklarına bir göz atalım :

1. Basın ve Yayın : Bu konuda ilk sırayı «basın ve yayın», yani okuma yolu ile tanıma alıyor. Hiç kuşku yok ki kültür ve sanat alanında derinleşmek için başvurulacak yolların başında okuma gelir. Kendilerini sürekli olarak yenilemek ihtiyacı ile durmadan okuyan ve bunu bir alışkanlık haline getiren Servet-i Fünun romancıları gibi onların yarattıkları kahramanlar da okumaktan genellikle zevk alırlar. Okunan şeyleri başlıca iki gruba ayırabiliriz : 1. Yabancı yazarların eserleri, 2. Gazete ve dergiler. Batı hayranlığının artması üzerine yerli yazarlar ile eserlerden kopan, «Türk eserlerine hiç bir şey borçlu olmadıklarını» söyleyen romancılar² gibi, iyi öğrenim gören ve yabancı dil bilen roman kahramanları da yerli yazar ve eser okumazlar. Okunan yabancı eserlerin seçiminde ise daha çok raslantıların rol oynadığı, ele ne geçerse alındığı görülür.

Gazete ve dergilere gelince, roman kahramanları çoğunlukla Fransızca gazeteler okurlar. Bazıları ise moda ve reklam dergilerini incelemekle yetinirler.

2. Azınlıklar ve Yabancılar : Roman kahramanlarının azınlıklarla ve batılı yabancılarla olan ilişkileri, aşk - flört ve eğlence hayatını, ev sahibi - hizmetçi ve müşteri - satıcı ilişkilerini pek aşmaz. Bu ilişkilerde batılı hayatın dış görünüşüne ağırlık verilir. Romanlardan birinde (Mehmet Rauf, Halâs) ise, azınlıklara ve yabancılarla karşı duyulan çok sert tepkilerle karşılaşırız.

2. Hüseyin Cahit Yalçın, Kavgalarım, İstanbul 1910, Önsöz.

3. **Geziler** : Romanlardaki bazı kahramanlar, Avrupa'yı kısa veya uzun süreli geziler yolu ile tanıma fırsatı bulurlar. Hayâllerde yaşatılan Avrupa'yı görme, İstanbul'dan sıkılma, dinlenme, balayı gibi çeşitli nedenlerle geziler yapılır. Batı kültürü, sanatı ve musikisi tanınır, konserler dinlenir, tiyatrolara ve müzelere gidilir, hattâ kumar oynanır. Bu arada Batı hayranlığı son kertesine varır, Avrupa'daki hayatı «altın bir rüya» olarak tanıtan, Türkiye'deki yaşayışı ise «çok çirkin ve çekilmez» bulan, Batı'ya karşı sürekli bir eziklik ve aşağılık duyguları içinde kıvranan, Avrupa'ya gitmek için can atan karakterler görülür.³

4. **Yurt Dışı Öğrenim** : Bazı roman kahramanları ise Avrupa ve Amerika'da öğrenim görürler, uzmanlık eğitimi yaparlar. Fakat yıllarca oralarda kalan bu kahramanlarda Batı uygarlığını gerçek değerleri ve temelleri ile tanıma kaygısını göremeyiz. Halit Ziya'nın kahramanlarının Avrupa'da batılı yaşayışı ne ölçüde tanıdığı, oradan neler öğrendiği anlatılmadığı gibi; Mehmet Rauf'un tipleri ise sadece müzik, kibarlık, eğlence ve dans hayatı üzerine açıklamalar yapmakla yetinirler.

5. **Dış Görevler** : Dış dünyayı, özellikle Batı'yı çok yakından tanımanın önemli bir yolu da, görevli olarak yurt dışına gitmek ve bir süre orada bulunmaktır. Ancak, dış görevler dolaşısıyla Avrupa'da bulunan roman kahramanları da, batılı yaşayışın dış görünüşü ile ilgilenmekten, dans ve çay partileri düzenlemekten, Avrupa elbisesi giyip sosyete hayatına katılmaktan büyük zevk duyarlar. Onların da Batı uygarlığı konusunda derinlemesine kafa yormalarına tanık olmayız.

Kültürde Batılılaşma :

Servet-i Fünun romanında Batı kültürünü ve batılı yaşayışın çeşitli öğelerini benimseyip yayma çabaları, dikkati fazlasıyla çeker. Bilindiği gibi toplumların hayatında kültür değişimleri çok önemli bir yer tutar ve bir kültür, en çok şu üç kanaldan yayılır : 1. Alıcı toplumun resmî okulları ve kurumları, 2. O kültürü yaymaya çalışan yabancılar ve yabancı okullarla kurumlar, 3. Verici kültürü benimseyen gönüllü temsilciler ve yerli aydınlar. Uzun yüzyılları içine alan bizdeki batılılaşma hareketlerinde her üç kanal da rol oynamıştır.

3. Mehmet Rauf, Karanfil ve Yasemin, İstanbul 1340 (1924), s. 287.

Eğitim ve Öğretim : Servet-i Fünun dönemi aydınları ve roman kahramanları, Batı kültürünü hem benimseme hem de yayma çabası içinde bulunan iyi niyetli ve gönüllü temsilciler durumundadırlar. Daha çocukluk yıllarında Batı kültürü ile yetişmeye başlayan ve modern okullarda okuyup yabancı dil öğrenen romancılar, kendi anlayışlarına ve zevklerine uygun ne buldularsa almaya, öğrenmeye ve bize aktarmaya çalışmışlardır. İlk gençlik ve öğrencilik dönemlerinde Fransızcadan çeviriler yapma ve batılı tarzda eserler yazma çabasına giren yazarlardan Halit Ziya'nın, daha 1890 yılında «Fransızca Muallimi» adlı küçük bir eser yazarak bu dili öğrenecek olanlara yardım etmeye çalıştığı, yine aynı yıl «Tuhfe-i Letâif» adlı küçük bir kitabı ile Batı sosyetaesi hakkında bilgiler verdiği dikkati çekmektedir. Benzer durumlar ve Batı kültürünü bize aktarma çabaları öteki yazarlarda da görülür.

Roman kahramanları da çoğunlukla modern okullarda, yabancı kolejlerde okuyan, dil bilen kimselerdir. Hemen hemen hepsi batılı tarzda öğrenim görürler. Bu arada Avrupa ve Amerika'da öğrenim görenler, oralandaki yaşayışı tanıtmaya çalışanlar dikkati çeker. Yabancı okullarda veya yurt dışında öğrenim yapan kimselere toplumda daha çok değer verildiği gözden kaçmıyor.

Yabancı Dil : Kahramanlarına başka ülkelerde veya İstanbul'daki modern okullarda öğrenim yaptıran yazarlar, elbette ki yabancı dile de büyük önem vereceklerdi. Gerçekten karakterlerin çoğu, Fransızca başta olmak üzere bir veya birkaç yabancı dil bilirler. Böylece onlar, Batı kültürü ile aracasız olarak yüz yüze gelme fırsatı bulurlar, görüş ufuklarını genişletirler. Üstelik çeviriler de yaparak batılı yaşayış ve kültür unsurlarını bizim toplumumuza aktarırlar. Ancak M. Rauf'un roman kahramanlarının bir kısmı yabancı dili doğru dürüst bilmedikleri gibi, öğrendikleri yarım yamalak sözlerle de gösteriş yapmaya kalkışır. Böylece onlar, Felâton Beyle Râkım Efendi'deki Felâton Bey'in, Araba Sevdası'ndaki Bihruz Bey'in, Şık'taki Şöhret'in değişik ölçülerde birer devamı gibidirler. Onların yabancı dil biliyor görünmek için çırpındıkları, günlük hayatta ve karşılıklı konuşmalar sırasında ge-

reksiz olarak yabancı kelime ve cümleler kullandıkları, bir özentî içinde kıvrandıkları dikkati çeker.

Yeni Edebiyat: Edebiyatımızı tam anlamıyla modernleştirmek, ona batılı bir kimlik kazandırmak ve bizi Doğu'dan uzaklaştırmak düşüncesi ile yola çıkan Edebiyat-ı Cedide romancılarında Doğu - Batı arasında sentez arayışına rastlanmaz. Onların biricik kaygısı batılı zevk ve estetik görüşü ile hareket etmektir. Aynı kaygıları ve yeni bir şiir sanatı yaratma çabalarını, Edebiyat-ı Cedide hareketinin ve Doğu - Batı edebiyatları arasındaki zihniyet mücadelesinin romanı olan Mai ve Siyah'ta bulmaktayız. Gerek sanatçı ve gerekse okuyucu olarak edebiyatla ilgilenen bütün kahramanlar, edebî gıdalarını Batı edebiyatlarından almaktadırlar. Hemen her konuda olduğu gibi edebiyat konusunda da tek model Avrupa'dır.

Kitap ve Kitaplık : Okumayı ve modern edebiyatı çok seven kişilerde kitap edinme ve kitaplık kurma merakının bulunması da çok doğaldır. Batılı insanın başlıca özelliklerinden biri olan bu merakı, roman kahramanlarından bazılarında da görüyoruz.

Yeni Kadın ve Sevgili Görüşü: Bilindiği gibi eski edebiyatımızda sevgili soyut bir varlıktır ve gerçek insanın taşıdığı özellikleri göstermez. Sevmez, fakat isterse sevmeyi kabul eder. Hükümdar gibi isterse iltifat ve lütufta bulunur. Kıskanılır fakat kıskanmaz.⁴ Tanzimat romanı ile ortaya çıkmaya başlayan somut sevgili tiplerinin en gerçek ve canlı örnekleri Servet-i Fünun romanında bulunur. Ayrıca bu dönem romanlarında kadın, tam olarak erkekle aynı seviyede görülmektedir. O zamana kadar yazılan roman ve hikâyelerde cariye, odalık ve bazılarında bir parça tahsilli şehir kızı olarak yer alan kadın tipleri, genel olarak zavallı, çaresiz, hain veya zayıf ahlâklı gösteriliyordu. Servet-i Fünun romanı, düşünen, hareketlerini ölçüp biçen, erkeğe karşı sadece cinsel bir uysallıkla bağlı olmayıp kendinin ayrı bir güç olduğunu bilen ve kişiliğini koruyan kadın tipleri çizdi. Türk kadınının ağır baskılar ve kayıtlar altında yaşadığı o devirde yıllarca İstanbul'da kalan ya-

4. Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1956, s. XX.

bancı bir hanım yazarın «Türk Kafeslerinin Ardı»⁵ adı ile bir eser yazdığı ve Türk kadınının kafes hayatını anlattığı bir sırada, romancıların bu ileri ve medeni tutumlarını takdirle karşılamak gerekir.

Zevkler bakımından romanlarda müzik ve resim gibi güzel sanatlar, moda, erkek ve kadın kıyafetleri, tuvalet ve süs, mobilya alanlarında ortaya çıkan yenilikler ve modernleşme çabaları önemli bir yer tutuyor. Roman kahramanlarının çoğunda sanat düşkünlüğü ve Batı musikisi hayranlığı bulunduğu, o konuda geniş bir bilgi ve kültür sahibi olduklarını, moda ve mobilya konusuna, Avrupa malı giyip kullanmaya, Avrupalı gibi görünmeye büyük önem verdiklerini görmekteyiz.

«Toplumsal yaşayışta batılışma» ise: a) Ev, b) Kent Hayatı olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Ev hayatında döşeme ve dekorasyon, sofrta ve mutfak yenileşmeleri görülüyor. Zengin evlerde ailenin normal bir üyesi haline gelen «mürebbiye» ve yine modern evlerin vazgeçilmez bir unsuru olarak görülen «piyano» konularına ağırlık verilir. Çünkü batılılaşma hareketlerimizde bu unsurlar ayrı bir yer tutmaktadır.

Kent hayatı bakımından ise, Beyoğlu başta olmak üzere Osmanlı başkenti İstanbul'da batılı hayatın toplandığı semtler, tiyatrolar, çalgılı kahveler ve gazinolar, roman kahramanlarının yaşayışlarında onların oynadığı roller önem taşır. Bilindiği gibi dans, balo, çay partileri, iskambil oyunları ve kumar gibi eğlence çeşitleri bize hep Avrupa'dan geçmiştir. Sosyal yaşayışımızda gittikçe yayılan bu tür eğlencelerin romanlara yansıyan yönlerini, yani «eğlence hayatı» nı titizlikle incelemek gerekir. Ve roman kahramanlarının Avrupa malı düşkünlüğüne tanık olmaktayız. Onların büyük bir heves ve merakla alışveriş ettikleri yabancı mağazalara, alafrağa yaşayış unsurlarının çok iyi gösterilip sergilendiği gezinti yerlerine, batılı ulaşım araçlarına ve daha o devirde gerçekleştiğini gördüğümüz alafrağa saat konusuna da romanlarda geniş yer verilmektedir.

Görüldüğü gibi yüzlerini Batı'ya çevirmiş olan roman kahramanları, dolayısıyla yazarlar, her şeyden önce çeşitli yol-

5. H. D. Jenkins, Behind Turkish Lattices, London 1909.

lardan Batı'yı tanımaya çalışmışlardır. Bu tanıyış kültür değişmesini, kültürde batılılaşmayı doğuruyor. Yeni kültür değerleri, yeni bir dünya ve hayat görüşü de, ister istemez zihniyet değişikliğine yol açıyor. Zihniyetteki değişmeler ise zevklerde ve toplumsal yaşayışta değişiklikler doğurmaktadır. Bütün bu konular, «Servet-i Fünun Romanında Batılı Hayat» konulu doçentlik tezimizde örneklerle ve bütün ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Yazarların Çabası ve Eksik Yönleri :

Batılı yaşayışla ilgili olarak Servet-i Fünun romanının başlıca özelliklerini kısaca çizdikten sonra konuyu biraz daha derinleştirebiliriz: Romanlarda Batı uygarlığı nasıl ve hangi yönleriyle ele alınmaktadır? Yazarların bu uygarlık karşısındaki tavırları nedir? Doğu'yu Batı'ya uydurmaya çalışmak mı, Doğuyu tümüyle kaldırıp yerine Batıyı getirmek mi, yoksa akla yatkın ve gerçekçi bir Doğu - Batı sentezine gitmek mi?

Edebiyat-ı Cedidecilerin asıl hareket noktası ve amacı, bizi edebiyatta Doğu'dan ayırmak ve batılı tarzda bir edebiyat kurmaktır. Bunu ve edebiyatımıza Batıyı getirme işini büyük bir istek, heves ve coşkunlukla yaptıklarını, gerçekleştirdiklerini görüyoruz.⁶ Fakat onların romanlarında Batı uygarlığı, bilimsel ve felsefi yönleri ile değil, kültür ve yaşayış unsurları ile yani yüzeysel olarak ele alınmaktadır. Bu büyük eksikliği, bizde o konularla ilgili fikri ve felsefi eserlerin bulunmamasına, yüzlerini Batı'ya çeviren ve o yeni dünya karşısında gözleri kamaşan yazarların Batı uygarlığını derinlemesine inceleme ve tanıma fırsatı elde edemeyişlerine, Tanzimat hareketindeki düzensizlik ve sistemsizliğe bağlamak yanlış olmaz. Bu eksikliği Ziya Gökalp de şöyle dile getiriyor :

«Tanzimat hareketlerine hiç bir milli filozofumuz çıkarak rehberlik etmediği için, bütün bu hareketler rastgele, sistemsiz bir tarzda yürüyüp gidiyordu. Avrupa'da bütün içtimai yenileşme hareketlerinde olduğu gibi, sanatın ve edebiyatın yenileşme hareketlerine de felsefe rehberlik etmiştir. Bizim, fikir hayatımız

6. İsmail Habib Sevük, Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1340, s. 585 - 87.

bakımından en büyük noksanlarımızdan ve mahrumiyetlerimizden biri de filozoflarımızın bulunmayışıdır.»⁷

Bilindiği gibi Batı Uygarlığının başlıca üç temel kaynağı vardır: 1. Eski Yunan uygarlığı, 2. Eski Roma uygarlığı, 3. Hıristiyan dini. Batı uygarlığı, eski Yunan'dan insan kişiliğine değer vermeyi, akılcılığı, bunun sonucu olarak şüpheciliği ve pozitif bilim yöntemlerini almıştır. Mantığa büyük değer veren Roma uygarlığından disiplinli yaşayış düzenini almış, bunu hem hukuk alanında hem de çalışma hayatında yerleştirmiştir. Hıristiyan dininden ise insan sevgisi, hümanist anlayış ve hoşgörü ilkelerini almış, her üç kaynaktan aldıklarını da uyumlu bir sentez haline getirerek hayat kuralı yapmayı başarmıştır. Üstelik bunlara, en can alıcı unsurlardan biri olan teknolojiyi de eklemiştir. İşte bizdeki batılılaşma çabaları sırasında Batı Uygarlığının bu temel esaslarına eğilmek yerine, plansız bir gidış egemen olmuştur ve aynı durum romanlarımızda da fazlasıyla dikkati çekmektedir.

Bilime Saygı:

Servet-i Fünun romanlarından ancak ikisinde, bilime, bilim ve keşif düşüncesine yer verilir. Kırık Hayatlar romanında Dr. Ömer Behiç, bilim hayranı bir aydındır. Bilimi «insanlığın gelecekteki muhteşem güneşi» olarak görür. Hayatta pek çok karanlık sırrın, bilimin gözleriyle açıklık kazandığını söyler.⁸ Mehmet Rauf'un Genç Kız Kalbi romanında Behiç, uygarlığın «yapmak ve yaratmak» olduğunu, uyşukluk ve yıkıcılıkla «medeni» olunamayacağını, «ilmi keşifler bakımından hiç bir şeyimiz bulunmadığını, Türk milleti olarak en büyük eksikliğimizin bu olduğunu» öne sürüyor.⁹ Aynı yazarın Karanfil ve Yasemin romanında ise Samim'le Kadri Paşa, bizim medenileşmemiz için kadınlara sosyal haklarının tanınması gerektiğini savunurlar.

Bilimle, medeniyetle ve medenileşmekle ilgili bu küçük kırıntılardan dışında, bilim düşüncesine, Batı uygarlığının fel-

7. Ruşen Eşref Ünaydın, Diyorlar ki, İstanbul 1972, s. 194.

8. Halit Ziya Uşaklıgil, Kırık Hayatlar, İstanbul 1976, s. 54.

9. Mehmet Rauf, Genç Kız Kalbi, İstanbul 1946, s. 51.

sefi temellerine, pozitif bilimleri ve çağdaş teknolojiyi doğuran akılcılık, ampirizm, pozitivism gibi felsefi sistemlere romanlarda hiç el atılamaz. Oysa Batı uygarlığının temeli bilimdir, bilimin temeli ise akıl. İnsan sevgisini esas alan hümanist düşünce ile, bir haklar sistemi olan demokrasi de bu uygarlığın öteki ana temelleridir. Bizde bu alanlarda yeterli bir fikri zemin ve yazarlara yol gösterebilecek fikir adamları, filozoflar bulunmadığı için, onların Batı uygarlığına bir bütün olarak ve köklü bir biçimde eğilemeyişlerini, o uygarlığın sadece kültür ve yaşayışla ilgili dış özellikleri üzerinde durup bize aktarmaya çalışmalarını normal karşılamak gerekir. Devrin çok ağır şartları dolayısıyla demokrasiden söz etmeleri de beklenemedi. Batı'ya ait ilk bakışta görüp öğrenebildikleri şeyler bile onlar için çok çekici geliyordu. Halâs'taki Nihat ile İclâl'i bir yana bırakırsak, roman kahramanlarını birleştiren en büyük ortak yönün Batı hayranlığı olduğunu görürüz.

Batı Hayranlığı :

Zaten yazarları Batıya yönelten en büyük etken de, bu beğenme ve hayranlık duygusu olmuştur. Onlar için Batı'ya ve batılı bir şeye karşı «Acaba?» diye sormak, bir kuşku duymak yok, inanmak vardı. Çünkü Servet-i Fünuncululara göre her şeyin en iyisi Avrupa'da bulunuyordu. Bundan dolayı, dağınık, düzensiz ve plansız olarak giren batılı unsurlar arasında bir ayıklama yapmayı onlar da düşünmemiş, daha doğrusu düşünmemişlerdir. Belki de Batı, baskı rejimi altındaki Servet-i Fünun döneminde olduğu kadar hiç bir zaman idealleştirilmemiştir. Genellikle o dönem aydınları için Avrupa, özgürlüğün, insan onurunun, dürüstlüğün, konforun, güzelliğin ve sanatın dünyasıydı. Onlara göre içinde yaşadıkları çevrede sevilecek şey pek yoktu. Avrupalının maddî hayatını, konforunu, hür ve modern yaşayışını hayal güçlerinde güzelleştiriyorlardı.¹⁰ Ve Avrupa onlar için tam bir «Hayat-ı Muhayyel» dünyasıydı.

İşte bundan dolayı onların romanlarında, Tanzimat devri eserlerinde ve özellikle Ahmet Mithat'ın romanlarında görülen Doğu'yu Batı'ya uydurma ve Doğu - Batı sentezine gitme endişesine rastlanmaz. Edebiyat-ı Cedideciler için tek ve ideal

10. Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Ankara 1973, s. 334 - 36.

model Batıdır. Edebiyatta Doğu'yu kaldırarak yerine Batı'yı getiren bu sanatçılar, uygarlık konusunda da aynı tutum içinde görünmektedirler.

Roman kahramanlarının bazılarında Batı'ya karşı alınan tavır, beğenme, takdir etme ve örnek alma isteği şeklinde kendini gösterir. Bazılarında ise takdir etme, taklit etmeye kadar gitmektedir. Kahramanların hemen hepsi, bize Batı'nın kültürünü, zevkini, sanatını, musikisini, giyim ve kuşam tarzını, kıyafetlerini, döşeme, dekorasyon, mobilya eşyalarını, ev düzenini, mürebbiyesini, piyanosunu, eğlence hayatını, âdetlerini,... getirmeye çalışırlar. Bu arada yeni hayatı başarı ile ve kendimize yabancılaşmadan gerçekleştiren karakterlerle karşılaşırız (Aşk-ı Memnu'da Adnan Bey, Mai ve Siyah'ta Hüseyin Nazmi, Kırık Hayatlar'da Ömer Behiç, Karanfil ve Yasemin'de Kadri Paşa, Halâs'ta Nihat ve İclâl gibi). Fakat bazı kahramanlar modernleşme yolunda ölçüyü kaçırmışlar, bizden koparlar. Gerçek hayatta örneklerine çok rastlanan, batılılaşmayı yanlış anlayan ve bu uğurda yozlaşarak gülünç durumlara düşen tipler, romanlarda önemli bir yer tutar (Aşk-ı Memnu'da Melih Bey Takımı, Behlül; Kırık Hayatlar'da Veli Beyin Kızları, Menekşe'de Bülent, Bögürtlen'de üç kız kardeşle Nihat ve Pertev, Karanfil ve Yasemin'de Samim'le Sacide Hanım, Son Yıldız'da Peran,... gibi).

Realist akımın gözlem metodunu başarı ile uygulayan yazarlar, Felâton Bey'i, Bihruz Bey'i ve Şöhret'i bir ölçüde andıran böyle sorumsuz ve dejenere tipleri geniş olarak ele alırlar. Böylece onların, toplumumuzda daha çok Kırım Savaşından sonra ortaya çıkan ve önemli bir sorun haline gelen «yanlış batılılaşma» konusuna da eğildikleri, bizden kopan ve bize yabancılaşan tipleri eleştirdikleri görülür. Örneğin Halit Ziya, o sıralarda Firdevs Hanım ve kızlarına (Aşk-ı Memnu) benzeyen ailelerin Boğaziçi'nde yaşamakta olduklarını ve böyle tipleri canlandırmayı düşündüğünü söylerken,¹¹ Mehmet Rauf da Bögürtlen'deki üç kız kardeş (Şekûre, Mahmûre, Nigâr) için: «Son senelerin ekseri genç kızları gibi, yalnız şahsi süs ve zati zarafetleriyle zevkleri peşinde koşan yeni mahlûklar»¹² diyor.

11. Suut Kemal Yetkin'e Mektup, Ulus Gazetesi, Güzel Sanatlar sayfası, 5/9/1943.

12. Bögürtlen, İstanbul 1926, s. 18.

Hiç kuşku yok ki koskoca bir toplumda ve değişik sosyal çevrelerde Batı uygarlığının aynı şekilde değerlendirilmesi, aynı gözle görülmesi beklenemezdi. Kültürlü ve tahsilli kişiler arasında Batı'ya ait şeyler ve âdetler kolaylıkla benimsenir ve yayılırken, halk arasında çok doğal olarak tepki ile karşılaşır. Fakat özellikle Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında görülen bu tür tepkilere Servet-i Fünun romanında pek rastlanmaz. Ancak birkaç romanda, «medeniyet = ahlâk bozukluğu» ve «Avrupa = dinsizlik» görüşünü savunan kişiler ve küçük pasajlar bulunmaktadır.¹³

Romanlarda genel olarak Doğu - Batı ikiliğinin devamı fazla yaşatılmaz. Daha önce de belirttiğimiz gibi Batı uygarlığının unsurları çok daha ağır basmaktadır. Doğu uygarlığına ait bazı unsurlar ise kırintılar halinde bulunur ve yerlerini zamanla batılı unsurlara bırakır. Örneğin önceleri ud ve kanun çalan genç kızlar, sonradan onları bırakarak piyano çalışmaya başlarlar. Yani Doğu terk edilir. Aynı durum, giyim ve ev eşyaları, mobilya konusunda da dikkati çeker. Halit Ziya'nın ilk üç romanında (Nemide, Bir Ölünün Defteri, Ferdi ve Şürekası) sedir, minder ve yer yastıkları gibi alaturka eşyalarla, koltuk, kanape ve sandalye gibi alafranga mobilya yan yana bulunurken, daha sonraki bütün romanlarda Doğu tarzı eşya ve unsurların yerini Batı tarzında olanlar alır. Kısacası Batı her bakımdan egemen olur.

Sanat ve edebiyat konusunda iki uygarlığa ait unsurların yoğun olarak çatıştığı tek eser, Edebiyat-ı Cedide neslinin bir hikâyesi olan Mai ve Siyah'tır. Şiir sanatı ile edebiyatta yeni bir arayış içinde bulunanları temsil eden Ahmet Cemil'le, eski edebiyat taraftarlarının temsilcisi Raci arasında amansız bir rekabet vardır. Fakat bu rekabetin sonunda ikisi de kazançlı çıkamaz.

Servet-i Fünun Romanının Edebiyatımızdaki Önemi :

Bir edebi tür olarak Servet-i Fünun romanı, gerek zihniyet, gerek içerik ve gerekse teknik bakımlarından tam bir modern kimliğe bürünmüştür. Yazarlar teknik açıdan Tanzimat

13. Hüseyin Cahit Yalçın, Nâdide, İstanbul 1308 (1890), s. 128 - 29; M. Rauf, Karanfil ve Yasemin, s. 58; Son Yıldız, s. 264.

romanının kusurlarından tümüyle kurtulmuşlar ve çağdaş bir tekniğe sahip olabilmişlerdir. Türk romanının çağdaş anlayışa ve batılı ölçülere göre en olgun ve başarılı ilk örneklerini Edebiyat-ı Cedidecilerin, özellikle Halit Ziya'nın verdiği kesin bir gerçektir. Dil ve üslup yönünden fazlaca süslü bir tutum izlenmesine karşın onun eserlerinde, modern bir romanın sahip olması gereken bütün özellikleri tam olarak bulabiliriz. Türk edebiyatında gerçek romancılık bu dönemde başlar.

Yazarlar, Türk toplumunda gerçekleşmesini çok istedikleri batılı hayatın kendi anlayışlarına ve zevklerine uygun örneklerini çizmeğe çalışmışlardır. Aslında, çok kısa süre içinde eriştikleri büyük şöhret ve üstadlık unvanı da başlarını döndürmüş ve sanatçının «yol göstericilik» gücüne çok inanmışlardı.¹⁴ Tevfik Fikret, 1900 yılında Servet-i Fünun dergisinde yazdığı bir «Müşahade-i Edebiyye» de, bazı romanların sosyal hayattaki etkileri üzerinde konuşurlarken, Halit Ziya'nın kurulanarak: «Ooo... şüphesiz hayatı romanlar yapıyor!» dediğini anlatıyor.¹⁵ Gerçekten Servet-i Fünun romancıları, bir yandan Türk toplumunun nasıl ve ne ölçüde batılılaşmakta olduğunu çizerlerken, bir yandan da bunun kendilerine göre en uygun buldukları örneklerini vermeğe çalışırlar.

Türk kültür, sanat ve edebiyat hayatında gerçekten önemli bir yeri olan Servet-i Fünuncuların edebiyatımıza ruh ve öz bakımından kazandırdıkları en büyük hizmetlerden biri de, din dışı ve lâik zihniyeti benimseyip yerleştirmiş olmalarıdır. Onlar edebiyatı bir batılı gibi anladılar ve edebiyatımıza bu anlayışı köklü bir biçimde yerleştirdiler. Bu yönüyle edebiyat bizde en ileri bir toplumsal kurum olmuştur.¹⁶

Roman Kişileri :

Romanlarda yaratılan tiplere gelince, bunların hepsi, Edebiyat-ı Cedide kuşağının yerli insan tipleridir. Bu konuda, Doğu uygarlığının kaderci insan görüşünden Batı uygarlığının

14. Kenan Akyüz, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Türkoloji Dergisi, 1969, C. II, Sayı 1, s. 101.

15. Servet-i Fünun, 1900, C. XIX, Sayı 478.

16. İsmail Habîb Sevük, Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi, İstanbul 1942, s. 300.

gerçekçi ve akılcı insanına doğru bir hayli yol alındığı görülmektedir. Gerçek hayatın hemen her kesiminde rastlanan tiplerin aynısı veya benzeri olan roman kahramanları, her şeyden önce kadercilik felsefesinden ve ortaçağ zihniyetinden kurtulmuşlardır. Bireysel yapı çemberini pek aşamaları da, bir şeyler yapmak, belli hedeflere ulaşmak için çırpınırlar. Farklı biçimlerde de olsa hayata ve bu dünyaya bağlıdırlar.

Fiziksel durumlarından çok psikolojik yönlerine eğilinen roman kahramanlarının ortak noktalarını şöyle sıralayabiliriz: Yazarları gibi çok duyarlı, genellikle hayal kurmaktan hoşlanan, çabuk etkilenen, çabuk sarsılan kimselerdir. Davranışlarında ve olayları değerlendirmede duygu ögesi daha ağır basar. En küçük bir olay bile, bu içe dönük ve alıngan tipleri sarsmaya, mutsuz etmeye yeter. Çoğunlukla hareket adamı olmadıkları için, aktif bir tavır takınmazlar, hayata daha çok pasif bir gözle bakarlar. Bunlardan dolayı onlarda, batılı insanın aktif, akılcı, tenkitçi, mücadeleci, objektif ve yapıcı yönleri pek bulunmaz.

Güzel şeylerden hoşlanırlar, başta Batı musikisi olmak üzere güzel sanatlarla yakın ilgileri vardır. Çoğu tahsillidir, yabancı dil bilir ve okumayı sever. Erkek kahramanların genellikle bütün davranışlarında kadınlara özgü bir incelik, zariflik görülür. Hele Mehmet Rauf'un karakterleri hep aşk için yaşarlar. Silik, yilgın ve pasif bir görünüş içindedirler.

Kahramanların dış görünüşlerine gelince, genel olarak solgun bir beniz ve cılız bir vücutla karşılaşırız. Dalgın bakışlarla çevrede dolaşp güzelleri ve güzellikleri seyrederek, mesirelerde gezinirler. «Ah» lı «oh» lu konuşmalar dikkati çeker. Kadın - erkek hepsi çok şık giyinir. Fakat o giyim eşyası, genellikle ya hazır elbise satan bir «frenk» mağazasından alınır veya Beyoğlu'ndaki yabancı bir terziye diktirilir. Batılı gibi görünmek, Avrupalıya benzemek onların biricik çabası ve emelidir. Saydığımız bütün bu genel özellikleri, Edebiyat-ı Cedide neslinin ortak özellikleri olarak kabul etmek mümkündür,

Servet-i Fünun romanında telkin edilen esasları ve yer alan tipleri, daha kısa olarak, medeni insanlar yetiştirme, kültürel ve medeni şartları sağlama gibi iki yoldan gidilerek, «Hassas, medeni, kültürlü, insanlık duyguları sağlam, yeni bir

insan tipi yaratmak» şeklinde özetleyebiliriz. Bu yeni insanın başlıca nitelikleri şunlar olacaktır.

1. **Bireysel nitelikleri:** Dürüst, çok duygulu, alıngan, gururlu, mücadele ve hareket gücü az, pasif.

2. **Medenî nitelikleri:** İskolastik zihniyetten uzak, batılı bilgiye ve kültüre sahip, güzelliklerden ve güzel sanatlardan hoşlanan, tahsilli, yabancı dil bilen, çok şık giyinen, zarif görünmeye büyük özen gösteren, yabancı mallara düşkün; hürriyeti ve sosyal adaleti, insanları seven, hoşgörülü, ailesine bağlı kadına değer veren, fakat aktif, tenkitçi, yapıcı ve yaratıcı değil. Batı uygarlığının felsefî temelleri ile bilim ve teknoloji yönlerinden habersiz.

Halâs'ı bir yana bırakırsak, roman kahramanlarında yurt ve millet sevgisi, mertlik, cesurluk, milliyetçilik ve kahramanlık gibi «millî nitelikleri» göremiyoruz. Ancak Saffetî Ziya'nın Salon Köşelerinde romanı, çok basit ve yüzeyde kalan bir millet sevgisine ve milliyetçilik duygusuna yer vermektedir.

Türk toplumuna Batı uygarlığını getirişte hiç bir gümrük koymayan ve Batı'nın her şeyi ile alınmasından yana olan Servet-i Fünuncuların, kendi ulusal varlıklarımıza ve değerlerimize yeterince eğilemediği bir gerçektir. Yetişme tarzlarının, içinde yaşadıkları ortamın da rol oynadığı bu durumun bir sonucu olarak, romancıların yarattığı kahramanlarda ulusal duygulara, ulus ve yurt sevgisine rastlanmaz. Karakterlerin eğitiminde Türk toplumunun şartları ve ihtiyaçları gözetilmez. Hele teknolojiden, teknolojik gelişme ve ihtiyaçlardan hiç söz edilmez.

Bu büyük eksiklikleri, ancak Türk Kurtuluş Savaşı'nın coşkun heyecanı ile ve emperyalist Batı'ya karşı elde edilen eşsiz başarıdan sonra yazılan Halâs romanı bir ölçüde giderir. Kuskusuz ki bunda, 1911'de başlayan ve Batı uygarlığına yeniden gümrük koyarak kendimizi esas alan Millî Edebiyat hareketinin de rolü vardır. Halâs'ın yurtsever, bilgili ve madenî kahramanları Nihat'la İclâl, her bakımdan ideal ve örnek bir yeni insan tipini, yeni Türk insanını canlandırmaktadırlar.

Bati'ya Tepki :

Servet-i Fünun yazarları ile romanlarında hakim ve ortak nokta olan Batı hayranlığı, tarihsel ve toplumsal gelişmelerin çarpıcı etkisiyle yazılan Halâs romanında tam bir Batı düşmanlığına dönüşmekte, bu eserde Batı bütünüyle inkâr edilmektedir. Ölçsüz Batı hayranlığını hoş görmek nasıl mümkün değilse, anlamsız ve toptan Batı düşmanlığı da kolay kolay hoş karşılanamaz. Çünkü Batı, varlığı ve üstün yönleri ile bugün de kabul edilmesi, örnek alınıp yararlanılması gereken bir gerçektir. Aşağılık duygusuna kapılıp ezilmekle modern olunamayacağı gibi, «Batı» gerçeğini inkâra kalkışmakla ve ona toptan cephe almakla da çağdaş olunmaz. Yani aşırılıklardan (ifrat ve tefritten) her zaman kaçınmak ve bu arada Batı'nın iki ana yönü olan «emperyalist Batı» ile «medeni Batı» yı birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü Ziya Gökalp'in de belirttiği gibi : «Avrupalılara karşı daima aldanmamızın başlıca sebebi, medeni Avrupa ile siyasi Avrupa'yı birbirine karıştırmamızdır...»¹⁷

Emperyalist Batı'ya karşı eşsiz bir mücadele örneği olan Milli Kurtuluş Savaşımızın büyük önderi Atatürk de, Batı'nın bu iki yönünü : 1. «Resmî Avrupa ve Amerika», 2. «İlim, kültür ve medeniyet Avrupa'sı ve Amerika'sı» diyerek ayırmaktadır.¹⁸ Çünkü onun karşı olduğu şey uygar Batı değil, emperyalist Batı'dır. Ve emperyalist Batı ile amansız bir biçimde savaşmış, fakat Batı uygarlığını, çağdaş uygarlığı benimsemiştir. Emperyalist Batı'nın Mehmet Rauf gibi büyük hayal kırıklığına uğrattığı yazarlardan biri de, edebiyat ve düşünce tarihimizin önde gelen kişilerinden Yakup Kadri'dir. Tanınmış yazar, kendisine sorulan : «Hayatınızda aldığımız en büyük ders ne olmuştur?» sorusuna, şu ilgi çekici karşılığı veriyor : «Hayatımda aldığım en büyük ders, bütün kültürümün ve inançlarımın kaynağını teşkil eden Garp Medeniyetinin Milli Mücadele devrinde tersini görmek ve bu yüzden büyük bir hayal kırıklığına düşmek olmuştur. Bu hayal inkisarı beni, bu kültürün di-

17. Garp Meselesi, Küçük Mecmua, 1922, Sayı 25.

18. Nutuk, C. 1, İstanbul 1951, s. 417.

şında birçok acı gerçeklerin keşfine sevk etmiştir.»¹⁹ Keşfedilen bu «acı gerçekler», çok beğenilen Batı'nın emperyalist yönünden başka bir şey değildir.

Üretim Toplumu Değil Tüketim Toplumu :

Servet-i Fünun roman kahramanlarının Avrupa mallarına ve yabancı mağazalara karşı büyük bir düşkünlük içinde bulduklarını belirtmiştik. Bunun o dönemde genel bir eğilim olduğu anlaşılmaktadır. Yabancı üretim mallarına duyulan bu aşırı heves dolayısıyla, önemli bir noktaya daha dokunmakta yarar görüyoruz : Türkiye'de çağdaşlaşma hareketleri plansız yürüdüğü, aynı zamanda ekonomik bir içerik taşımadığı ve daha çok yukarıda, aydınlar arasında kaldığı için, toplumun temellerine ve halkın hayatına inememiştir. Avrupa malı giyip kullanma merakı alabildiğine yayılırken, aynı malları veya benzerlerini bizde de yapma ve endüstrileşme yoluna gidilmiştir. Böylece ortaya, üretimi olmayan bir tüketim toplumu çıkmıştır. Ne yazık ki bugün bile bu durumun ağır sancuları içinde kıvranıyoruz. Sadece tüketimle gerçek ve sağlıklı bir modernleşme olamayacağı çok açıktır. Romanlarda da fazlası ile dikkati çeken bu büyük eksikliği, Ziya Gökalp de şu şekilde ortaya koymaktadır :

«Tanzimatçılar Avrupa Medeniyetinden aldıkları şeyleri yarım alıyorlar, tam almıyorlardı... Üretimi modernleştirmeden önce tüketim tarzlarını, yani giyim - kuşam, beslenme, bina ve mobilya sistemlerini değiştirdikleri için, milli sanatlarımız tamamıyla çöktü, buna karşı yeni tarzda Avrupalı bir endüstrinin çekirdeği bile vücuda gelemedi. Buna sebep, kâfi derecede ilmi inceleme yapmadan, esaslı bir ideal ve kesin bir program vücuda getirmeden işe başlamak ve her işte yarım tedbirli olmaktı.»²⁰

Gerçekten Türkiye'de çağdaşlaşmanın en az görüldüğü alanların başında ekonomik hayat gelir. Avrupa'da sanayi baş döndürücü bir hızla gelişmesi sonucunda işlenmiş fabrika

19. Mustafa Baydar, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, İstanbul 1980, s. 106.

20. Ziya Gökalp, Medeniyetimiz, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, İstanbul 1973, s. 247.

malları büyük bir gelişme gösterdiği halde, Osmanlı İmparatorluğundaki sanayi henüz el tezgâhları seviyesinde idi. Fabrika malları hem kaliteli, hem de ucuz oluyordu. Aslında zayıf olan Türk ekonomisi, fabrika malları ile rekabet edebilmekten uzaktı. Türkler öteden beri ticarî hayata karşı da çok ilgisiz kalıyordu. Ekonomik, teknolojik ve ticarî hayattaki bozuklukları düzeltebilmek için bu alanlarda yapıcı ve etkili önlemlere başvurulmamış olmasını büyük bir eksiklik olarak kabul etmek gerekir.

Hiç kuşku yok ki, ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini, hangi unsurları daha önce alıp hangilerini sonraya bırakacağını veya reddedeceğini bilmeyen, benimsemek istediği uygarlık ve onun değerleri hakkında açık bir fikri olmayan bir toplumun kültür ve uygarlık değiştirmesi, sadece tesadüflere, başıboş davranışlara bağlı kalacaktı. Oysa modernleşmenin temelinde, akılcı ve olumlu bir tutumun benimsenmesi yatar. Batı uygarlığının zihniyet, bilim ve teknoloji yönlerini ihmal etmemek, yapıcı ve yaratıcı eğitime önem vermek gerekirdi. «Tanzimat ise, modernleşmenin en can alıcı yönü olan bilim ve teknoloji alanında bir şey getirmemiş, ancak sosyal ve kültürel yönden Türk halkının Batı'ya adapte olması hedefini gütmüştür.»²¹

Aslında çok yanlış bir tutum olan tüketime dayalı modernleşme çabalarını, Servet-i Fünun roman kahramanlarının yaşadığı düzenlerinde de fazlasıyla görüyoruz. Gerek zorunlu tüketim malları, gerekse lüks tüketim malları bakımından onlar aşırı bir Batı özentisi içinde kıvranırlar. Yazarlar, Avrupalılar gibi yaşamayı ve onlara benzemeyi yenileşmenin tek şartı olarak sayan aydın tipinin dramatik çıkmazını çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir. Kuşkusuz ki modernleşmeyi, sadece eskisinden başka türlü olmak, başka bir biçimde yaşamak ve duymak şeklinde anlamamak, kültür emperyalizminin tuzağına da düşmemek gerekir. Sadece kıyafetle, mobilya ile, bazı âdetler ve yabancı dille, tüketimi ön plana almakla gerçek çağdaşlaşma olamazdı. Bu yola gidenlere halk arasında «züppe» veya «alafranga, tatlı su frengi» gibi alaylı adlar takıldığını ve yanlış batılılaşma konusuna, edebiyatımızın ana

21. Turgut Şahin, Tanzimat ve Türk aydınının modernleşme anlayışı, Milli Kültür, 1977, C. 1, Sayı 5.

temalarından biri olarak daha sonraki dönemlerde de yer verildiğini biliyoruz. Günümüzde bile bu konunun hâlâ tartışılmakta oluşu, batılılaşma veya çağdaşlaşma hareketinin henüz tamamlanmadığını açıkça göstermekte ve önemini daha da sürdüreceğe benzemektedir.

Sonuç :

Çok önemli ve çok yönlü ulusal bir sorun olan çağdaşlaşma konusuna, her şeyden önce bir zihniyet, eğitim ve kadro sorunu gözü ile bakmak, kendimizden kopmadan, kendimize yabancılaşmadan ve eziklik duygusuna da kapılmadan bu soruna eğilmek, sanayi ve teknolojiyi ihmal etmeden çağdaş yaşayışa yönelmek, kısacası Türk kalarak çağdaşlaşmak, temel felsefemiz ve hedefimiz olmalıdır.

Modern bir Türk edebiyatının kesin olarak gerçekleşmesi, Batı kültürünün yayılması, batılı düşüncenin ve zihniyetin kırık - dökük de olsa bize aktarılması, daha çok dış görünüşü ile olmakla birlikte batılı yaşayış unsurlarının Türk toplumuna getirilmesi konularında iyi niyetli ve büyük hizmetleri görülen Servet-i Fünun yazarlarının, bazı eksik yönlerine rağmen gerek kendi devirlerini ve gerekse daha sonraki nesilleri etkileyerek derin izler ve önemli eserler bıraktıklarını yeniden belirttikten sonra, değerlendirmelerimizi, Edebiyat-ı Cedide döneminin büyük romancısı Halit Ziya Uşaklıgil'in şu sözleri ile noktalamak istiyoruz :

«Servet-i Fünun üç beş sene yaşayabildi. Üç beş yıl... Uzun bir ömür değil, fakat Edebiyat-ı Cedide'nin bu kısa ömründen ortada bir hakikat kaldı ki en hayırlı tesiri o olmuştur : Şark? Pekalâ, pek zengin bir geçmiş!... Fakat gelecek Garb'ındır. Geçmişe şükran borcunu, onu hor görmemekle ödeyerek Garb'a yürümek suretiyle Türk, kendi varlığına karşı ilerleme işini yapmalıdır.»²²

22. Kırk Yıl, İstanbul 1969, s. 417